

Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi – Journal of Social Sciences
Cilt / Volume: 2008-2 Sayı / Issue: 17

DİNSEL RASYONALİSTLERDE SEÇİLMİŞLİK GÜDÜSÜ VE BİREYSEL SORUMLULUK DUYGUSU

Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

Metodist, şayet her bir insan, günlük yaşamında karşılaştığı her şeyle ilgili olarak, katı ve hoşgörüsüz bir hesap anlayışı içinde kendisini Tanrıya adarsa; bunu, imanlı bir vekil olarak davranmasının izleyeceği, böylece Tanrının da kendisiyle yakından ilgileceği, görüşünü öne sürmüştür. Bundan dolayı, bütünüyle iman etmiş bir insan, mesleki etkinliğinde serveti ve başarıyı ümit edebilir. Böyle bir kişi, Tanrının daha büyük bir vekilliğine ulaşabilmesini sağlayacak yeteneğinin olduğunu ispatlamış olduğu için, mesleki başarılarla ulaşabilecektir. Kişisel sorumluluk, paranın mutemetliğinden daha fazlasını gerektirmektedir. Özellikle de, servetin doğru olarak kullanılmasını şart koşmaktadır. Metodistin, lüks içinde yaşanılması ve aylıklık içinde kalınması tutumu hakkındaki görüşleri; tembellerin ve savurganların, Tanrının insan ruhu üzerindeki işini bütünüyle tahrip edebilecekleri, şeklinde özetlenebilir. İş etkinliğindeki başarı, yalnızca uzun ve sıkı çalışmayı zorunlu kılmamakta, tutumlu ve ekonomik davranmayı da gerektirmektedir.

Anahtar kelimeler: Metodizm, Wesleyanizm, Meslek, Kişisel sorumluluk

ABSTRACT

The methodist argued that if each human being is strictly accountable for everything in his life devoted to God; it must follow that he should act as a faithful steward, God would deal accordingly with him. Therefore, a fully believed man might be expected to prosper and success in his calling. This man will be received occupational success because he has proved his ability to attain a greater stewardship of God. Personal responsibility involved more than a stewardship of money. In particular it involved a right use of properties. The methodist attitude on luxury and idleness is summarized that they will destroy the whole work of God on human soul. Success in business not only must be long and hard work but also be thrifty and economic.

Key words: Methodism, Wesleyanism, Calling, Personal responsibility,

I. GİRİŞ

Avrupa'da dinde reformla başlayan ve sanayi devrimi sonrasında da reformist mezhepler tarafından hayatın her kesitine hakim olan rasyonelleşme sürecinde, seçilmişlik güdüsü; neredeyse on asır boyunca dünyevi etkinliğe ve

---

* Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

kazanç maksadına sırt çevirmiş olan insanları, dakikliğe ve çalışkanlığa, tutumluluğa ve mesleki başarıya yönlendirmiştir. Gerçi, ‘Tanrı tarafından ben seçildim mi’ sorusu, orta çağ kaçınıkları tarafından ömür boyu kendilerine sordukları, teselliyi manastırların çile hücrelerinde aradıkları bir soruydu. Ancak reformla birlikte, mesleki etkinlik kişiyi Tanrı’ya ulaştıran bir takva yolu olarak kutsandığı andan itibaren, seçilmişliğe götüren yolun içeriği ve tarzı kadar sahası da değişmiştir.

Çile, asırlardır yapıldığı gibi münzevi odalarda ekmek ve sudan dahi yoksun kalınarak, daha aşırı ruhani yönelişlerde kendi kendini kamçılıyıp acıyı hissederek tek başına çekilmeyecektir. Tanrı’ya yönelinen bir tapınak olarak algılanılan iş yeri içerisinde karşılaşılan her türlü zorluklara tahammül ederek insanların arasına katılınacak, Tanrı’nın dürüstlük ve sevgi buyruklarını tüm davranışlarında yaşayarak çekilecektir. Dinde rasyonelleşmeyi de karakterize eden, uhrevi asketikizmden dünyevi çileleşliğe geçilmesinin, başlangıcını veya nedenini seçilmişlik güdüsü oluştururken, içeriği veya tarzı da bireysel sorumluluk karakteriyle açığa çıkmıştır.

Seçilmişlik güdüsü, asketikizmin dünyevileşmesinin olduğu kadar, kazanca ve başarıya götüren takva yolunun da adeta anahtarı olmuştur. İnsanlardan kopan ve duvarlar arasında ibadet eden, ayinlerle yönelen ve tespihlerle zikreden bir insan eğilimi önemini kaybetmiştir. Bunun yerine, insanlar arasında Tanrı’nın sevgi ve dürüstlük yasasını yaşayan, işindeki gayretiyle insana hizmeti Tanrı’ya bir ibadet olarak kutsal kılan bir insan maneviyatı, özellikle de metodizmle nihai rasyonalistlik içeriğine kavuşan seçilmişlik güdüsüyle oluşmuştur.

Tanrı’nın takva yolu, törenler şeklinde gerçekleşen ayinlere pasif katılım şekilciliğinden çıkarak, iş ve meslek etkinliğiyle insana hizmet emeli işlevine dönüşünce; artık, başarıya ve kazanca ulaştıran akılcı seçimler, başta zaman olmak üzere sahip olunan her kaynağın kıymetini bilerek tasarlanan maksada göre kullanmak, metodistin karakteri haline gelmiştir. Sahip olunan zamanı ve serveti olduğu kadar, yaşanan bir ömrü Tanrı’ya adama bilinci; sahip olunan her değeri, tasarlanan maksadına uygun bir şekilde kullanmayı Tanrı’ya karşı en büyük görev haline getirerek, dünyevi faaliyetlerde bireysel sorumluluk duygusu inancın içeriğini oluşturmuştur.

Batıda dinde rasyonelleşmenin yolunu açan reformist mezhepler; kurumsal ve şekilsel ibadetin kalıpcılığından kurtuldukları, ilahiler eşliğinde düzenlenen ayinlerinin cezbesinden vazgeçtikleri ölçüde rasyonelleşmişlerdir. Mesleki etkinliği ve ekonomik çabayı, çilenin çekildiği bir Tanrı yolu haline getirerek rasyonelleşen reformist mezhepler; parasal kazancı veya mesleki ilerlemeyi seçilmişliğin bir kanıtı haline getirdikleri ölçüde toplumsal gelişmenin yolunu açmışlardır.

Makalemizde bir tartışma konusu olarak irdellemek istediğimiz dinde rasyonelleşmenin önem ve sınırlarını, kısaca şöylece özetleyebiliriz. Bu dünyayı ve kazancı reddeden, ibadeti duvarlar arasına hapseden, insana hizmet yerine

şekilciliği ve yeknesaklığı ibadet olarak kutsayan vahye dayalı irrasyonel dinsel bir yapıdan kurtulunamadığı ya da dinde rasyonelleşme gerçekleştirilemediği sürece; bilim ve teknikte ilerlemenin, ekonomide toplumsal refaha ulaşmanın, yaratıcı insan eğitiminin imkânı yoktur.

2. BİREYSEL YETENEĞE DAYALI TANRISAL SEÇİLMİŞLİK GÜDÜSÜ

Orta çağın cemaat halinde ruhun kurtuluşunu dileyerek, kişinin insanlardan koparak manastırın hücrelerinde çile çekmesi yolunu terk eden metodistler; bireysel etkinliğiyle ulaştığı başarı ve kazancını, Tanrı inayetinin bir ifadesi olarak gördüklerinden, kurtuluşunu kendi yeteneklerini geliştirerek erişmek istemişlerdir. İlk Wesleyan hareketin doğrudan bağlantı kurduğu temel olarak, değişen toplumsal standartların hakim kıldığı koşulların ve süreçlerin, iki misli dikkate alınması, çok anlamlıdır. Topluluğun geçmişten aktarılan eski toplumsal değerleri, yeniden değerlendirmeye alınarak irdelenmiş, başlangıçtaki sosyal koşulların değiştiği ve çözüme uğradığı fark edilmiştir.

Bireysel etkinliğe, ekonomik güvenceye ve siyasal seçime dayanan yeni ortamın hakim kıldığı bakış açısı, kaçınılmaz olmuştur. Eskinin kültürel değerlerinin kökeni, kitlelerin uğradığı ekonomik çaresizlik ile siyasal yetersizlik sınırlarında oluşmuştu. Toplumsal ayrıcalık ile ekonomik güç arasında kurulan bu önceki bağlantı, üretilen ürünlerin dağıtım sorunu üzerine daha büyük derecede doğrudan tesirde bulunmak, ilerlemenin koşullarını neredeyse ortadan kaldırır hale gelmiştir. Cemaat üyeliği ve liderliği anlayışı içinde bireysel yeteneklerin geliştirilmesi yoluyla ilerlemenin gerçekleştirilmesi yoluyla ilerlemenin gerçekleştirilmesi imanını aktaran Wesleyan ise; sınıf ayrımcılığını ve değiştirilemezliğini geçersiz kılmak istemiştir.

Böyle bir durumda, toplumsal niyetle elde etme dürtüsünü disiplin altına almaya yeltenmek, yararsız bir çaba olacaktır. Wesley, Tanrı'ya bireysel yöneliş içindeki kişinin dünyevi uğraşı ve hedeflerini uhrevi beklentilerine araç kılmış olmasını, hristiyan ahlakının bir zaferi olarak gördüğü ve söylediği gibi; ne kadar bol kazanç elde edilirse edilsin, kendisine ayırdığı parayı kanaatkârlıkla belirlediği gereksinimleri sınırlarında tutarak, tutumluluğun bir gereği olarak kalan devasa paranın iş etkinliğinde kullanılmasına zorlayıp, sermayeye dönüşmesine ve sermaye birikiminin yoğunlaşmasına yol açtığı için de; bu hristiyan ahlakına, topluluğun yararına arzuları ve tutkuları ortaya çıkartma becerisini kazandırmıştır.

Alman reformist Martin Luther'in öne sürdüğü, sadece iman yoluyla ruhun arındığını ve Tanrı'nın lütuf ve inayetiyle kişinin aklandığını içeren görüşlerinden büyük ölçüde etkilenen John Wesley; iman yoluyla kurtuluşa erme hareketinin İngiltere'deki öncüsü konumuna gelmiş, kiliseye bağlı kalmayan topluluklar üzerinde son derece etkili olmuştur. (Cohen C.L., 1986; 51) İngiltere kilisesince bir kenara itildikleri ve topluluktan da dışlandıkları hissine kapılan pek çok kilise karşıtı zümre ve dernekler üzerinde kesin bir üstünlük kuran John.Wesley (1703-1791); açık hava toplantılarında verdiği

vaazlarıyla, aynı duyguyu paylaşmayan pek çok din adamının kendisine katılmasını sağlamıştır. (Brown J., 1910; 142)

J.Wesley'in, iman yoluyla aklanma öğretisini oluşturmasıyla birlikte, taraftarları artık kiliseye alınmamaya başladı. Böylece kilise dışına çıkarılan J.Wesley ve arkadaşları, hayatın her anında Tanrı'ya bağlanmayla sonuçlanan bir iç dönüşümün esaslarını öğretti haline dönüştürünce, kilise bağnazları tarafından alaya alınmak maksadıyla 'metodistler' olarak anılmaya başladılar. Belki de kilise dışında kaldıkları içindir, kurtuluşun kilise dışında bireysel iman ve gayretle gerçekleşeceği düşüncesini dile getirdikleri anda, toplumda ne kadar kilise karşıtı varsa, kendi yanlarında buldular. (Brown J., 1910; 140-142) Böylece oluşan metodist cemaatleri, kendilerine katılan ve dünyevi faaliyetleriyle yüksek kazançlara ve muazzam servetlere ulaşan üst gelir gruplarını da tatmin etmek gayesiyle, kişinin işinde hayatının her anında kendini Tanrı'ya adanması öğretisini oluşturmaya başladılar.

İngiltere'nin dinsel dokusu içinde bir tür cemaat oluşturan metodistler, yıllarca süren gergin ilişkiler ve çatışmalar nedeniyle, kiliseden bağlarını bütünüyle koparmak zorunda kalmışlardır. (Tawney R.H., 1980; 127) Etkili yerel örgütleri sayesinde, özellikle de yükselen iş adamları zümresiyle güçlü bağlar kuran, merkezi otoriteleriyle vaazlar düzenleyerek yeni gelişen sanayi bölgelerinde çalışan insanlar üzerinde de etkili olan metodistler; sıradan kişilerin ekonomik sıkıntılarına büyük ilgi göstermiş, tutumlu olunmasında ve sade bir yaşam sürülmesinde ısrar etmişlerdir. (Brown J., 1910; 143)

Metodistler, önceden belirlenmiş kurumsal ibadet yoluyla değil de, içten gizli yönelişiyle ve doğrudan Tanrısıyla kurduğu kişisel ilişkisiyle bireyin kurtulacağına inanmış olmalarına rağmen; en azından Wesley'in sağlığı boyunca kiliseden ayrılmayı düşünmemişler, gezici vaizleriyle halk üzerinde etkili olmayı yeğlemişlerdir. (Cohen C.L., 1986; 54) Tanrı iradesini mesleki etkinlik içinde ve insanlarla girilen tüm ilişkilerde uygulanmasına büyük önem ve öncelik verdiklerinden; mesleki başarıyı veya ekonomik kazancı, Tanrı katında seçilmişliğin işaretleri olarak görmüşlerdir. Böylece, kazanç maksatlı dünyevi etkinliğin dinsel bir içerik kazanmasından kaynaklanan, özel yaşamın ve toplumsal düzenin dinin biçimlendirici etkisinden kurtulması sonucunu da beraberinde getiren; yeni toplumsal değerlerin benimsenmesinde ve kurumsal ibadet yerine bireysel yönelişin rağbet bulmasında, metodizmin çok büyük etkileri olmuştur. (Kitch M.J., 1967; 84)

Kazanç maksatlı dünyevi işler ve bireysel başarıya odaklanmış mesleki etkinlikler; on sekizinci asırda etkili bir mezhep hareketi haline gelen metodizmin büyük ilgisini çekmiştir. On sekizinci asırdan itibaren özellikle etkili olan hoşgörü ruhunun ve liberal bakış açısının İngiltere'de benimsenmesinde de önemli bir payı olan metodizmin; toplumdaki yeni ekonomik güçlerle kısa zamanda uyum kurmuş olması, bu yeni güçlerin faaliyetlerine iman katacak bir içerikte ussal bir tutumu geliştirmiş bulunması da, çok dikkat çekicidir. (Selberg W.U., 1977; 47) Yeni dinsel topluluğun sosyal

bir anlamı içererek kendi mezhep sınırlarının dışına çıkabilmesi; uğraşlarıyla inançları arasında uyum kurmak isteyen, çok çeşitli iş ve meslek gruplarını oluşturan inananlar tarafından benimsenilmesi koşullarına dayanmaktadır. (Tuttle R.G., 1978; 206)

Mesleki çabasındaki kazanç maksatlarından ve başarı azimlerinden olduğu kadar ilerlemesiyle Tanrıyı hoşnut kılma duygusundan ve sonsuz yaşam sevincinden de yoksun kalmak istemeyen çeşitli zümreleri kolaylıkla kendi safına katmış olan metodizm; o sıralar yeni dinsel hareket olmasına rağmen, hristiyan ahlakının temel ilkelerinden kaynaklanan mazideki anlayışını, rekabete dayanan sanayi ve ticaret dünyasının koşullarına uyarlamış; iman kattığı ussal ekonomik etkinliği günlük hayat içinde biçimlendirerek yeniden benimsettirme yoluna gitmiştir. (Tawney R.H., 1980; 133) Metodist kuramın özü, asketik yaşama tarzıyla sıkı bir disiplin altına aldığı iş etkinliğinde güdülen kazanç ve birikim hedeflerinin kutsanmasıyla sınırlı kalmamış, insanın akıl ve deneyimlerinin eseri olarak gördüğü kurumların dogmalarla köreltilmiş olmasına karşı çıkmış, kişisel etkinlikte barışı ve başarıyı garanti altına alan kurumsal işleyişler üzerinde yoğunlaşmıştır.

Metodist bireysel seçilme ve sorumluluk kuramının özü, Tanrıya imanı olan her bir bireyi bu dünyadaki dışsal etkinliği ve maddesel hedefleri ile kendi iç dünyasındaki ruhani ümitleri ve endişeleri arasında bir bağ veya köprü kurmak olduğu için; gerçek mutluluğa erişmede, bireyin yararlılığını ve verimliliğini ön plana çıkartmış olmasıyla, haklı bir övgüye layık olmuştur. Yine de, dürüstlüğü ve iyi ahlaklılığı, çalışkanlığı ve tutumluluğu, lüksten uzak sade yaşamı ve gösterişsiz giyimi esas almış oldukları için, metodistler; kim hangi mesleki etkinlik içinde olursa olsun, toplam gelirden alınan paya dayanan bütün toplumsal biçimlenmeleri veya zümreleşmeleri ikincil olarak görmüşlerdir. (Schneider H.W., 1958; 106)

Toplumsal konumun, kişiyi rahatlığa ve bolluğa erdirdiği ölçüde, ahlakını da bozabileceği olasılığı üzerinde durmuşlardır. Toplumsal sağlıklılığın temel koşulu, bu nedenle, edinilen parasal kazançlara rağmen fakire özgü sade yaşamakla sağlanabilir. Sade ve disiplinli yaşama tarzı içinde güdülenilen kazanç ya da başarı azminin oluşturduğu sosyal karakter tarzının, dinsel ve ahlaki tanımlamalarla açıklığa kavuşturulması gerektiğini öne sürmüşlerdir. (Selberg W.U., 1977; 52) Bireyin yaratıcı ve yenilikçi etkinlikleriyle başardığı kişisel girişim heyecanını; ahlaki kılmakla kalmamış, toplumsal gönencin ana nedeni olarak göstermişlerdir. Metodistin mesleki faaliyeti yegâne Tanrı yolu haline getiren dinsel deneyimi, bireyin toplumsal ilerlemelerinden ve kişisel başarılarından kaynaklanmıştır. (Kitch M.J., 1967; 93)

Ahlaki bireycilik ilkesinin yurttaşlıkla ilgili işlere de uyarlanmasıyla, Wesleyan liderlik, bireysel güçler temelinde olsa dahi yine mantıksal ve toplumsal bir şekilde yorumlanmıştır. Ne yazık ki, bütün insanların sadelik, dürüstlük, tutumluluk, çalışkanlık, dakiklik vs., gibi ahlaki değerleri taşımaları gerektiğinde ısrar etmiş olmalarına rağmen; insanlar arasındaki sınıfsal

eşitsizliği kabul eden öğretisiyle, bu toplumsal teorinin eşsizliği hakkındaki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. (Tuttle R.G., 1978; 209) Benimsenilmiş bir eğilim olarak, ahlaki iyi niyet ile siyasal süreçler kesinlikle birbirinden ayrılmaz bir içerikte olduğunu; siyasal tercihlerin de, insan ilişkilerini denetimi altına alan anlaşılabilir Tanrı iradesinin ve ussal seçime dayanan bireyin basiretliliğinin bir araya gelerek kaynaşmasından meydana geldiğini savunmuşlardır. (Tawney R.H., 1980; 74)

Dikkati siyasal ilgilerden çekerek, kazanç sağlamanın ve mesleki başarı elde etmenin üzerinde odaklaştırmasıyla metodizm; bireysel teşebbüse yönelen iş dünyasına saldırgan ve atılgan bir heyecanla katılan müminlerine iman katmış, böylelikle de yaşama standardının yükselmesine ve sınırsız sosyal fırsatların yaratılmasına önemli katkılar sağlamıştır. (Cohen C.L., 1986; 64) Metodizm sayesinde, manastır hücrelerindeki çilekeş yakarıların yerini, mesleki etkinlikteki başarıya azminin alması sonucunda dünyevi ideallerle donatılan dinsel deneyim; hür teşebbüsün, bireysel yaratıcılık yeteneğinin ve liberal duygunun hiç değişmeyen bir alameti haline gelen sosyal mobilitayı güdüleyen ve uyaran, en önemli etmeni işlevine kavuşmuştur. (Tawney R.H., 1980; 125) İnsanın ancak kendi şahsi gayretiyle ve sağladığı başarılarıyla, seçilmişliğin kanıtlarına ulaşabileceğini savunan metodistler, bu imanlarıyla, seçilme esasına dayanan demokrasinin yerleşmesine dahi hizmet etmişlerdir.

Kişisel gayretiyle ve geliştirdiği yetenekleriyle seçilmişliğini kanıtlayarak ve sergileme zorunluluğunu hissettiklerinden metodistler; yönetimde yetkiyi, doğuştan edinmek yerine, seçilme anlayışıyla halkın iradesine dayandırmak isteyen metodistler; asırlardan beri doğuştan edinilmiş ilahi bir hak olarak görülen kralın otoritesini dahi şüpheyle karşılamışlardır. İnançlarına göre herkes günahkârdır. Günahkâr doğasıyla bir birine eşit kılınmış olan tüm insanların, Tanrı nazarında doğuştan gelen bir farklılığı ya da bir ayrıcalığı yoktur. (Brown J., 1910; 52) Geçmişin değer ile alışkanlıklarını koruyup aktarılmasını zorunlu kılan, davranış ile eylemlerin de olduğu gibi yinelenmesine dayanan tutucu geleneğin; kişilerin sınıf yükselmesini bir ölçüde olanaksız kılan ve fırsat eşitliği anlayışından uzak kalan içeriğine karşı çıkarak, metodizm, halk yığınlarının zihinsel ve ahlaki niteliklerini yansıtmaya dolayısıyla, geleneksel yapının etkisiz kılınmasına katkıda bulunmuştur.

Bu nedenle, dünyevi yaşamı sıkı bir mesleki disiplin altına alan, bireysel başarıyı ve kazancı ön plana çıkartarak kişisel kurtuluşunun işaretlerinden sayan, daha iyi bilgilendirme üzerine kurduğu zekâ ve bilgi gelişiminin insanlığın yararına kullanılmasına şart koşan metodist imanını; kişiyi kendi toplumsal katmanını sınırlarında hareketsiz bırakan eski geleneği yadsımakla koşullanmış olmasına, hiç şaşmamak gerekir. (MacArthur K.W., 1936; 7) Böylesine bir toplumsal uyanışın ve çalkalanışın güçlerine iman duygusuyla sahip bulunan insanların, ahlaki dönüşümlerine kuvvetli şekilde tesir eden metodizm gibi bir etmene, başka hiç bir asırda rastlanılmış da değildir. (Brown J., 1910; 57)

Adem ile Havva'nın ağaçtan elma yiyerek yere inmelerine neden olan bu ilk günahıtan dünyaya gelen her insanın bir payının olduğuna dayanan, insanların günahkar bir doğa ile yaratıldığını öne süren ilk hristiyanlığın bu temel dogmasını, metodistler, seçilmişlik öğretilerinin neredeyse temel dayanağı haline getirmişlerdir. Her insan doğuştan günahkâr olunca, seçilmişlik, soya dayalı olarak doğuştan edinilmiş meşru bir hak olmaktan çıkmış, çalışmayla ve başarıyla ulaşılan bir emel haline gelmiştir. Günahkâr yaradılışlı insanları birbirine karşı üstünlük kurmaya azmettiren ömür boyu sürecek bir rekabete sürükleyerek, doğuştan devralınan ailevi servetin seçilmişlikte hiç bir köklü etkisinin bulunmadığına ya da kendisini insanlar üstünde görmeye yetkisinin olmadığına dayanan bu metodist iman; sürekli geliştirilmesi istenilen bireysel nitelikleri seçilmişliğin yegâne ölçütü olarak görmesiyle, insanın dünyevi faaliyetlerine özendirici bir dürtü katmış, başarılarına rehber olmuştur. (Schneider H.W., 1958; 41)

Kalıcı ve verimli işleri başaran kimseyi seçilmiş olarak kutsayan bu metodist iman, mesleki etkinliği içinde bireyi yetenekli kılmış, sıkı bir disiplin altında verimli kıldığı insanı daldığı derin ahret uykusundan uyandırmış, insanların arasında yararlı olmaya zorlayarak kendisinin dahi önceden farkına varamadığı gizli kalmış güçlerini kullanmada bilinçli olmuştur. (Tuttle R.G., 1978;174) Çalışkanlığı, dakikliği ve tutumluluğu bireye kazandırarak kişisel sorumluluk duygusunun tüm eylem ile kararlarına egemen olmasını sağlamasıyla, metodizm, toplum içinde anlamlı ve yararlı bir işlevi görmüştür. (Tawney R.H., 1980; 128) Ayrıcalıklı zümrelerden gelmediği halde bireysel yetenek ile başarılarıyla toplumsal konumlarını ilerleten insanlar, kendilerini kuşatan alt sınıf duygusallığının izlerini tamamıyla silip atmışlar, doğuştan edinilen hakların üstünlüğü izindeki kimselere itaat etmeyi ve bağlanmayı şart koşan teslimiyetçi anlayışın himaye ettiği bağları böylece kırmışlardır. (Kitch M.J., 1967; 104)

Mesleki başarı ve yükselmenin sonuçlarından biri olan sosyal mobilite ya da daha iyi yaşama standardına kavuşarak daha üst bir toplumsal konum edinmek, adeta metodist imanın hedefi haline gelen Tanrı tarafından seçilmişliğin bir işareti haline gelmiştir. Çileyi bu dünyanın içinde ve insanların arasında çekmeyi zorunlu kılan, başarıya ve yükselmeye güdülenmiş bireysel çabayı da takva yolu haline getiren metodist karakterin yetişmesini ve olgunlaşmasını sağlayan, olaylarla dolu dinsel ve dünyasal deneyimin duygusal etkisiyle; metodist; doğuştan edinilen her tür siyasal ve zümresel ayrıcalığa karşı çıkmış, miras yoluyla kalan servetini arttırmayan kimseleri dahi seçilmişlerden görmemiştir. Parasal kazançları, servet artışlarını, mesleki başarıları seçilmişliğin işareti olarak kutsayan metodist dinsel topluluk; seçilmişliği bireysel gayrete ve başarıya bağlayan iman işleviyle oluşan kendi değerlerini benimsettirerek etkisini göstermiş, ulusal düzeyde insanları verimli ve yararlı olmaya mecbur tutmuş, inanan herkesi iş sahibi olmaya ve mesleki eğitim görmeye zorlamış, biriktirdiği servetinden dolayı kendini üstün görme ve

başarılarıyla gururlanma gibi tutkulara karşı duyarsız kalmasını kişilere öğretmiştir. (Cohen C.L., 1986; 92) Artık doğuştan hak edilmiş statüler veya ayrıcalıklar yerine, topluluk halinde organize edilmiş yaşamında bireyin bir grup etkinliği içinde eğitim alan ve kendisini geliştiren etkinliği büyük önem kazanmıştır. (Kitch M.J., 1967; 107)

Metodistler, mesleki ve teknik eğitimin, iş hayatındaki önemini kavramış olduklarından, örgütlenmiş hayat içindeki grup eyleminde dahi eğitici deneyimin kazanılması maksadına yönelmişlerdi. Teknik ve mesleki eğitim yoluyla bireyin kendisini yetiştirmesi sayesinde, kişilerin işçi ve işveren olarak aralarında bağladıkları sözleşmelere uyacaklarını ve verimlilik hedeflerine ulaşacaklarını belirten metodistler; kendi aralarındaki anlaşmazlıklarını ve mücadelelerini deneyimlerine katmak suretiyle, sürekli bir şekilde zihinsel etkinlikte ısrar etmişler, bilgi ve deneyimleri ile uyarılmış ihtiraslarını gerçeklerle kıyaslama yolunu seçmişlerdir. (Tuttle R.G., 1978; 177) Mesleki etkinlik yoluyla sağladığı kazançları ve ulaştığı başarıları, Tanrı katındaki seçilmişliğinin işaretleri veya kanıtları olarak gördüklerinden, kurtuluşa erenlerden olma azminden bir an dahi olsa asla geri kalmak istemeyen metodistler; sürekli bir öğrenme ve başarıya gayreti içinde olmuşlar, dürüstlük halinde çalışkanlığı ve tutumluluğu kendi yaşama tarzının ödün verilmez ilkesi içeriğine kavuşturmuşlardır. (MacArthur K.W., 1936; 11) Bu seçilmişlik güdüsünün kazandırdığı başarıya ve yükselme azmiyle biçimlenen bireysel sorumluluk karakteri, metodist topluluk içinde kendisini saygın ve güçlü bir konuma getirme emelini kaçınılmaz bir şekilde ortaya çıkartmıştır. (Schneider H.W., 1958; 144)

Seçilme güdüsü, demokratik ve liberal değerlerin gelişmesine de önemli katkılarda bulunmuştur. (O'brain G., 1961; 48) Mesleki etkinliği bir Tanrı yolu haline getiren, başarı ya da kazancı da Tanrı lütfunun bir kanıtı sayan böylesine bir metodist hareket; giderek etkin bir yönetim aracı işlevini kazanan parlamentoya dayanan İngiliz koşulları altında, bu yeni eğilimi kolaylıkla kişilere kabul ettirmiş, değişime karşı etkili olan duygusal ve geleneksel bağlantılara karşı çıkarak kendi üstünlüğünü kabul ettirmiştir. (Tawney R.H., 1980; 139)

İngiltere'de 1688 yılına gelinceye kadar şiddetlenen katolik baskılar, hoşgörü bildirilerinin yayınlanmasına neden olmuştur. Katolik kralın tahtından indirilmesiyle başarılan 1688 askeri darbesiyle birlikte; kralın yasaları askıya alma yetkisine son verilmiş, hanedandan katolikliği seçmiş kesimin kral olamayacağı kesin hükme bağlanmış, kralın otoritesinin sınırları da yasalar tarafından belirlenmiştir. (Brown J., 1910; 136) Konvansiyonun haklar bildirisinin hukuki içerik kazanmasıyla birlikte; seçimle yönetime gelme yolu da yasal hükme bağlanmış, konvansiyon parlamento işlevini kazanmıştır. Böylece 1688 devrimiyle birlikte, katolikler tahttan tam anlamıyla dışlanmış, parlamento halkı seçimlerle temsil eden bir yapıya kavuşturulmuş, kral-parlamento-halk arasında toplumsal bir sözleşme bağlanmıştır.

Artık insanlar verimlilikleriyle ve yararlılıklarıyla da Tanrı'ya yönelmek istemekte, bu sayede sergiledikleri Tanrı şanı ve insana hizmet emelleriyle kurtuluşlarını sağlam bir temele perçinlemeyi arzulamaktadır. (Tuttle R.G., 1978; 179) Bireysel etkinliklerin ve dünyevi tasarıların kutsandığı bu değişim çağı, yeniliklere ve her türden değişikliklere şiddetli tutkuyla karşı konulduğu dinsel taassubun zirvesine ulaştığı bir ortamda başlamış, iç savaşın acılarıyla gücüne güç katarak 1688 yılında tutucu grupların kendi aralarında birleşmelerine rağmen, karşı konulamayan bir eğilim halini almıştır. (Brown J., 1910; 85)

Metodizm, yeniliğe karşı çıkan bu tutucu anlayışı en şiddetli nefretiyle sorgulamış, mesleki etkinlik içindeki kişisel gayretlere dayanan bireyin seçilmişliğini en heyecanlı tutkusuyula savunmuştur. (Schneider H.W., 1958; 65) Buradaki heyecanlı tutku deyimi, yeni bir toplumsal anlayışı başlatma ve benimsettirme kudreti anlamını içermektedir. Metodizm, değişime karşı olumsuz bir tavır sergileyen tüm bu önyargılı anlayışa karşı başarılı bir mücadele başlatmak için, yeniçağın teknolojik yeniliklerini ve verimlilik artışlarını imanla desteklemiş, katkıda bulunmuştur. (Cohen C.L., 1986; 111)

Krala karşı parlamentonun üstünlüğünü ve meşruluğunu sağlayan, Hristiyanlığın benimsediği asli günah kavramını kendi ideallerine göre yorumlayan metodistler; herkesin doğuştan günahkarlığı nedeniyle, hiç kimsenin Tanrı'dan yönetme erkini alamayacağını ileri sürmüşlerdir. Yaradılıştan günahkar olan kimsenin yönetme yetkisinin olamayacağı ve bunu ilahi bir güç olarak kendi nesline devredemeyeceğini öne süren diğer kilise karşıtlarıyla birlikte metodistler; kişinin, iktidar gücüne veya yönetme işlevine, ancak kendi bireysel yetenekleriyle ulaşabileceğini savunmuşlardır. (Brown J., 1910; 92) Liberal değerlere karşı girişilecek saldırılardan korunmak için bir diğer dinsel sığınak; kalvinist geleneğin de önemli bir kısmını oluşturan, var olan düzenin dayandığı yetki erkini kuşkuyla karşılamaya yönelik her tür girişimin veya sevk ettirici dürtünün kınanmasıyla meydana gelen, Wesleyanizm ile sağlanılmıştır. (O'brain G., 1961; 135)

Wesleyanizmin canlandığı ve çok etkili olduğu dönem sonrasında, değişime karşı konulan bu direnç, dikkate değer bir eleştiriye uğramaksızın asla kabul görmemiştir. (Schneider H.W., 1958; 67) Wesleyanlar, kurtuluşla ilgili olarak temel ilahi atanma öğretisini yadsımakla yetinmemişler, tutucu geleneğin savunduğu biçimdeki ideallerle uyumlu olan kalvinist varsayımlara bağlı kalınan bir atmosfer içinde, fakat seçilmişlik güdüsüyle bireyin başarıya azim ve gayretini öne çıkartarak, takva yolunun ilkelerini daha da olgunlaştırma ve geliştirme yoluna gitmişlerdir. (Tuttle R.G., 1978; 254)

Günahkâr yaratılışıyla bütün insanları birbirine eşit kılan ve doğuştan edinilen ayrıcalıkları veya üstünleri yadsıyan metodistler, böylece kralın dahi Tanrıdan geldiğine inanılan otoritesini sorgulamıştır. İlahi atanmada, kalıtım yoluyla statü ve yetki devri anlayışı, metodist imanla artık bir son bulmuştur. (Cohen C.L., 1986; 117) Asrın sonlarına doğru Wesleyanizmin, tutucu

zihniyetin dayanaklarına geri dönüş yaptığı iddiası bir ölçüde gerçeklilik içermekteyse de, soya dayalı statü ve atanma uygulamasına karşı gösterilen güçlü yadsıma hissi ilk elli yıl boyunca öylesine büyüktür ki; bireysel nitelikleriyle seçilmişlik güdüsünün haklılığı anlayışına, bir daha asla bu düzeyde ulaşılammıştır. (Tuttle R.G., 1978; 255)

3. TANRISAL SEÇİLMİŞLİK EMELİNİN SONUÇLARI: BİREYSEL YÜKSELİŞ VE EKONOMİK KAZANÇ

J.Wesley'den sonra taraftarları, papazların alaycı bir üslupla isimlendirdikleri 'metodist' yerine Wesleyanist olarak kendilerini tanıtmışlar, başlangıçta kilise ayinleri karşısında öne sürdükleri iman yoluyla aklanma öğretilerini günlük yaşamın her kesitine yaymaya çabalamışlardır. Pazar ayinine katılarak ilahi dinlemekle ruhun arındırılmayacağını, kurtuluşa ancak katı bir disiplin altında yaşanılan her anda dürüstlük ve iyi ahlaklılık yoluyla Tanrı'nın hoşnut edilebileceğini vurgulayan metodistler; orta çağda rahiplere özgü bir hayat tarzı olan asketizmi, Tanrı iradesine bağlı kalınarak çekilen çile olarak işyerine uyarlamışlardır. (Brown J. , 1910; 141)

Metodistler, haksız kazanç kavramı üzerinde durarak, ekonomik düzenin bir ölçüde zorunlu kıldığı sınıf sömürsünü asla hoş görmemişlerdir. (Tuttle R.G., 1978; 21) On sekizinci asrın başlangıcında mevcut düzene verdikleri destekle, topluma hakim olan sosyal temeli benimsemişler, ekonomik düzenin sağlığı için sınıf sömürsü dahi gerekli görerek, büyük ekonomik eşitsizlikleri bundan dolayı kaçınılmaz saymışlardır. (Schneider H.W., 1958; 82)

Kuşkusuz, Wesleyanistler, özellikle de merkantilist anlayışla oluşturulan iktisat politikalarının yanlış olduğunu kanıtlama gibi bir gayret içine girmemişlerdir. (MacArthur K.W., 1936; 83) Bu gibi koşulların yaratılmasında en güçlü katkının sağlanması yoluyla, merkantilist düşüncüyü daha da etkili bir içeriğe kavuşturmayı gaye edinmiş olsalar dahi; geçerli merkantilist öğretilerin neredeyse bir sonucu haline gelen, işgücünün baskı altında tutulması veya fiilen sömürülerek sefalete itilmesi eğilimine açıkça karşı çıkmışlar, çalışanların fakirleştirmelerinin doğru olmadığını açıklama yoluna gitmişlerdir. (Tuttle R.G., 1978; 24)

Her bir bireyin kendi kişisel gayretiyle mesleki etkinliğindeki başarılarıyla kurtuluşa erebileceğini içeren Wesleyan öğretinin çalışmaya yönelik takındığı toplumsal tutum nedeniyle, wesleyanistler, bir grubun kendi çıkarları nedeniyle diğer insanları sömürmesine, hak ettiği payı sahiplerinden esirgemesine hararetli şekilde karşı çıkmışlar, haksız kazancın meşru olmadığı önermesini ısrarla vurgulamışlardır. (Schneider H.W., 1958; 87) Servetin ve iyeliklerin eşitliği yönüyle olmasa da, fiiliyatta hakların eşitliğinden ısrarla söz etmişler, bunun Tanrı iradesini uygulamanın bir sonucu olduğunu öne sürmüşlerdir. Wesleyanizmde ekonomik gücün kendisi, sürekli bir şekilde ve sadece ahlaki bir yükümlülük sınırları içinde irdelenmiş, bir hükme bağlanmıştır. (Brown J., 1910; 118)

Bireyin yükselmesinde ve niteliklerini sürekli geliştirerek seçilmişliğini kanıtlanmasında, eğitimin öneminin farkına varan metodistler; sadece bu emeller için gelirin artırılması yoluyla eğitim olanaklarının artırılmasını gaye edinmişlerdir. (Schneider H.W., 1958; 91) Toplumla kazandırdıkları bu yeni ruh sayesinde, kurtuluşu gösterişli geçit töreniyle düzenlenen kilise ayinleriyle sınırlandıran eskinin geleneklerini ve yaşayış tarzlarını kökünden değiştirme gibi bir emeli de taşımışlardır.

Oluşan toplumsal olgulara, inançla arınma ve mesleki faaliyetindeki başarısıyla seçilmişliğinin farkına varma noktalarından bakıldığında, Wesleyanizmin, eski standartlara özgü temellerin yok olması süreci boyunca; bu iman ruhunun benimsettirdiği yeni değerlerin insan zihnine hakim olması sonucunda, yaratıcı etkinlikteki kişilik gelişiminin sağlanmasına, bireyin başarılarının Tanrısal seçilmişliği koşulu haline gelmesine, çok önemli katkılar sağladığı, derhal fark edilecektir. (Tuttle R.G., 1978; 32) Bireyin niteliklerini geliştirmesine ve yaratıcılığını sergilemesine dayanan Wesleyan hareketin bu özelliği, liberalizmin içerdiği anlamı birlikte kapsadığı için, liberal bir güç işlevinde kendisinin gelişmesini de sağlamıştır. (Schneider H. W., 1958; 93)

Oysa Wesleyanizm, gelenekçi siyasal anlayışın savunduğu meşrutiyete aykırı bir eğilim içinde olmadığından, diğer reformist gruplar tarafından daima taraftarlarına tutucu yaftası da yapıştırılmıştır. (Horton D., 1948; 32) Gerçekten de, doğruyu söylemek gerekirse, Wesleyanlar, yeni siyasal sistemin çalkantılı ve sıkıntılı dönemleri boyunca, bu istikrarsızlığa ümit bağlayan çeşitli gruplardan hiç birine asla yakın olmamış, meşrutiyete karşı olanlarla birlikte hareket ettiği izlenimini asla uyandırmamıştır. (Brown J., 1910; 119) Wesleyan hareketin ilk dönemleri sırasında, bazı üyeleri, özellikle de liberal eğilimin gelecekteki önemini sezinleyerek bu gruplara ve benzeri radikal eğilimlere yakın olmayı istemiş; her kesime hitap ederek, bunlardan hiç birisine karşı tavır almaksızın bünyelerine girmelerine razı olmuşlardır. (Tuttle R.G., 1978; 35)

Ancak böyle bir benimsenme ve gönüllü destek, sadece bireysel düzeyde ve dolaylı şekilde gerçekleştiği için; konuya bir bütün olarak bakıldığında, topluluk üyeliği, hiç bir şekilde meşrutiyet karşıtı yapıcı siyasal ilgilere odaklanmış her hangi bir bilinçliliğini gerektirmemiştir. Bu nedenle, Wesleyanizm, yönetim tarzını kökünden değiştirmesini hedefleyen radikal felsefenin oluşmasına fazlaca bir katkı sağlamamıştır. (Schneider H.W., 1958; 95) Gerçekten de, halkın doğrudan yönetme hakkına sahip olmasını hedefleyen liberal anlayış, kendi eğilimleri içinde, özellikle de ilk radikallerin öğretileriyle demokratik gelişme seyrine girmiş, bu uğurda büyük mücadelelere yeltenilmiştir. Bu nedenle, meşrutiyete dayanan parlamenter yönetimi savunan Wesleyanizmin de içerdiği liberal anlayış, her hangi bir şekilde kendisini niteleyen bir etiket olarak gündeme gelmemiştir. (Brown J., 1910; 124)

Liberalizmin savunucusu veya kulu gibi yakıştırmalara meydan vermeksizin, bireyin hür teşebbüsü ve kişilik özelliklerinin gelişmesinin sağlanması, metodizmin gücünü oluşturmuştur. (MacArthur K.W., 1936; 64)

Liberalizmin filizlenip gelişmesinde ve yaygınlaşmasında, metodizmin, sonradan asla kavranılamayan etkinlikte, katkıları olmuştur. Dindarca yaşayan köktenci bir anlayış içinde yetişen, davranışlarında da kesinlikle ölçülü ve iradeli görünen diğer insanların Wesleyanizme yönelik bakış açıları; metodist liderlerin geleceği sezinleyen öngörülerinden çok daha etkili ve istekli bir şekilde, bu mezhebin kendi tutucu içeriğini gözler önüne sermiştir. (Tuttle R.G., 1978; 37)

Meşrutiyetin devamından ve mevcut hukuksal-toplumsal düzenin korunmasından yana olan tutuculuğunu gizleme konusunda bir hayli maharetli olan J. Wesley'in ardılları (Horton D., 1948; 63), bütün dinsel hareketlerin doğasında var olan tutucu ve gerici niteliklerini örtbas etmeye büyük gayret sarf etmişler; eğitime ve işe önem veren, bireysel başarı ile kazanca öncelik tanıyan köktenci bir değişimi destekleyen bir görünüm sergilemişlerdir. (Schneider H.W., 1958; 102)

Eğitim ve işe dayalı olarak bireyin yükselişini benimseyen, bireysel başarı ve kazancı Tanrı katındaki seçilmişliğin kanıtı olarak gören metodizm; sonuçta Tanrı şanının sergilenmesi emeline hizmet etmeyi kapsasa dahi, insana hizmet etmeyi öne çıkarmakta, insani emelleri benimsemektedir. (MacArthur K. W., 1936; 89) Ne kadar kazanç tutkusunu ve bireysel başarı azmini kutsamış olursa olsun, zenginleri fakirlere yardımdan sorumlu tutarak, fakirlere iş verilmesini onları Tanrı'nın takva yoluna kabul etme ve her türlü kötülüklerden alıkoyma olarak yorumlayarak, fakir ve kimsesiz çocuklara eğitim imkânlarını açarak; kazanç hesabını aşan insani emellerin benimsenmesinde, Wesleyanizmin sağladığı katkılar, kesindir ve önemlidir.

Böylece, işsiz olması yüzünden hırsızlık yapan veya kötü yola düşen insanların bu günahkârlığında, zenginin savurganlığı ve lüks tüketimi nedeniyle parasını tümüyle işinde kullanmamasının veya istihdam imkânlarını yaratmamasının payının olduğunu öne sürerek, metodistler, kendi cemaat üyeleri de olsun olmasın bütün zenginleri manevi baskı altına almışlardır. Bütün bunlara rağmen, on sekizinci asır insanseverlik anlayışının son derece etkili ve önemli kaynaklarının açıklanışı arasında, Wesleyanizm, asla yeterli düzeyde ele alınmış ve işlenmiş değildir. Fakirlere iş sağlamayı dinsel vecibe haline getiren bu tek bir örneğe bakarak dahi olsa, dinsel akımlar içinde metodizmin, bu dönem boyunca etkili olan düşünsel eğilimlerden tamamıyla soyutlanmış olduğu ve katkılarının asla irdelenmediği, yargısına kapılabilir. (Brown J., 1910; 126)

Zenginleri fakirlerden sorumlu tutan bu yeni ruh hali içinde ve hayırseverliği insanı verimli kılan gayretleriyle birleştiren yardımseverlik alışkanlıklarına göre, metodizmde insana hizmet çok daha geniş süreçlerle de karşılaşılmıştır. Dilencilik dünyadan vazgeçmiş olmanın kanıtı haline getiren ve tümüyle karşılığını beklemezsiniz vermeye (sadakaya) dayanan eski değerler, artık daha fazla savunulamaz olduğu için, zihinlerdeki geçerliliğini kaybetmiştir. (Green R.W., 1970; 29) Yetişkinlere iş imkânını sağlamak ve

çocuklara da eğitim fırsatını vermek, geçmişin sadakasının yerini almış gibidir. Yeni koşullara göre topluluğun standartlarını oluşturmak isteyen çağdaş güçler içinde kesin olarak çalışma birliği bulunmaktaydı. Topluluk öğretisiyle uyum içinde görülen kapsamlı eğilimler, genişletme azmini taşıdıkları kendi tesirleri içinde bir anlam kazanarak ve değişikliğe uğrayarak ifade bulmaktaydı. (George C.H., 1959; 61) Ekonomik gücün daha geniş kapsamdaki dağılımı, toplumsal fırsat ve hareketlilik eşitliği anlayışını da beraberinde getirerek, daha fazla insan kitlesini kapsamına alması sonucunda, gerçekleştiği çok yönlü hareket içinde etkisine geniş güçler katılmaktadır. (MacArthur K. W., 1936; 92)

Ekonomik canlanma ile Wesleyan eşitlikçi ve yenilikçi eğilim arasında kurulan bu karşılıklı nedensellik bağı; bir taraftan ekonomik ilerlemelere dayalı olarak metodist taraftarlar çağının hızla genişlemesine yol açarken, diğer taraftan da mesleki etkinliğin Tanrı yolu haline gelmesiyle birlikte, maddi servet artışının tüketilmeyerek sermaye birikimini oluşturmasını sağlıyor, böylece de ekonomik gelişmeye ivme kazandırıyor. (Weber M., 1984; 117) Wesleyanist topluluğun zümresel dokusunun sürekli değişimi düzensizlik olarak görerek benimsememesine karşın, wesleyanizm, özel mülk sahibi olmayan zümrelerin lehine kurulmuş olan sivil otorite tekelinin kolayca yıkılmasını, başarı ve kazancı ölçü alan sermaye birikimine özendiren ekonomik bir eğilimin yerleşmesini sağlamıştır. (Brown J., 1910; 133)

Sağladığı fırsatlar içinde metodist dinsel güçlerin, ekonomik hayata nüfuz ederek başarıya ve kazanca güdülemesinin sonucunda, maddi ve manevi alandaki bu bütünleşme sürecinde yeni sahalara yönelmiş, karşılaşılan insanlarla işbirliğine girilmiştir. (Jeremy D.J., 1988; 15) Oysa asrın başlangıcında, zengini fakirlerden ve çocuklardan sorumlu tutan wesleyanist sorumluluk öğretisini içermeyen ve liberal düşüncüyü savunan kesimler; hiç bir sorumluluk duygusu taşımayan ve ciddi bir iş uğraşısı içinde de olmayan pek çok fakir insanın düştüğü çaresizlik ve yoksunluk hallerinden habersiz kalmış, bu toplumsal bütünleşme sürecine hemen hemen hiç katkıda bulunmamış, acizlik halleri nedeniyle kendi bireysel sorumluluk duygusunu dahi güçlendirememişlerdi. (George C.H., 1959; 64)

Oysa bireysel başarı ve kazanç emeliyle, fakirlere iş sağlayan ve eğitim yoluyla nitelikli kılan toplumsal sorumluluk öğretisiyle wesleyanizmin, bireysel sorumluluk duygusunu pekiştiren toplumsal karakteri; gerçekten, ekonomik güvensizlik içinde ortaya çıkan yurttaşlık bilincinin önemsiz kaldığı ortamlarla, asla bağdaşmamaktadır. (Green R.W., 1970; 41) Baskıların bulunduğu bir ortam içinde, liberallik karşıtı eğilimleri besleyen güçlerin uyanması ve kendisini kabul ettirmesi, kaçınılmaz olur. Asrın metodist dinsel güdüsü ve insanları yönlendirici seçilmişlik gücü, insani yaklaşımları geliştiren dikkate değer bir etkide bulunmuştur. (Jeremy D.J., 1988; 17)

Metodist meslek anlayışıyla ve seçilmişlik güdüsüyle, üretimde verimliliği arttıran teknolojik yeniliklerden yana olunmuş, bir insana yapılacak en büyük iyiliğin kendisine iş ve çocuklarına da eğitim olanağının sağlanması

olduğuna inanılmıştır. (Jeremy D.J., 1988; 43) Wesleyanizmin toplumsal yaşamda neden olduğu en önemli yenilikler şöylece özetlenebilir. Wesleyanizm, seçilmişlik güdüsünü ve bireysel sorumluluk duygusunu işleyen edebiyat hayatına hareketlilik kazandırmış, halkı bilgilendirme organlarını geliştirmiş, yeni siyasal biçimlendirmeleri olgunlaştırmış, insan sağlığına yönelik duyarlılık göstermiş ve maddi servetin arttırılmasına katkıda bulunmuş, yaşamın zorlu ve belirsizlik taşıyan yanlarını azaltmış, teknik gelişmelere ile bunların üretim yapısına uyarlanmasına destek vermiş, sanayi devrimi sonrasında yeni bir orta sınıfın ekonomik gücü elinde tutar hale gelmesinde güdüleyici bir rol üstlenmiş, bireyin gelişmesine ve yükselmesine olanak tanıyan kişilik haklarının kabul edilmesine dinsel temel sunmuştur. (Brown J., 1910; 134)

Dağıtılmayan malı ve biriktirilen serveti hor görerek kazanç peşinde koşmayı günahkarlığın ve Tanrı'yı unutmışluğun bir delili sayan geçmişin anlayışını yıkan kalvinist eğilimin, özel mülkiyetin ve hür teşebbüsün üstünlüğünü güvence altına alınmasını isteyen toplumsal gruplarını daha da güçlü kılmasıyla; metodizmle, bağlı kalınan koşullardaki değişkenliğin olumsuz etkilerini en aza indirmek mümkün olmuştur. (Jeremy D.J., 1988; 51) Özellikle de, çalışan kesimlerin sömürülmesine ve sefalete itilmesine kesinlikle karşı çıkmış olan wesleyanlar; iş ve eğitim olanaklarının herkese tanınmasına öncülük ederek, servetin topluluk yararına kullanılması bilinciyle tüm iyeliklerin Tanrı'ya ait olduğu inancını pekiştirmişlerdir. (MacArthur K. W., 1936; 104)

Yeni ekonomik koşullar, ekonomistlerin öngörülerinin dayanaklarını yıkacak etkinlikte gelişmelerini sürdürmüş; topluluğun sınırlı kaynakların üzerinden çıkar sağlamanın bir yolu haline gelen çalışan sınıfların baskı altında tutulması ve sömürülmesi eğilimini hazırlamıştır. (Green R.W., 1970; 54) Wesleyanistler, yeni topluluğu oluşturan ve bireyin iş ve eğitim yoluyla yükselmesine olanak tanıyan diğer güçleriyle işbirliğine de yönelmişlerdir. Yeni ve çok etkili güçlerin aniden ortaya çıkararak herkesi kendisine bağlayan kudretine sığınmak yerine, mevcut toplumsal içeriğin gereklerine uygun bir şekilde kendi eğilimlerini belirleme yoluna gitmişlerdir. Dinsel dürtünün kendisi olarak wesleyanizm, gelişini hiç belli etmeksizin aniden etkisini göstermiş de değildir. (Brown J., 1910; 144)

Bir taraftan bireysel başarı azmini pekiştirirken diğer taraftan da insanları iş ve meslek sahibi kılmak için toplumsal sorumluluk duygusunu aşılayan dinsel bilinçliliğin bu kesin tipi; çok geniş anlamda metodizmde var olduğu gibi, ekonomik güçten yoksun kalmış insanları nitelikli ve verimli kılmayı hayırseverlik olarak tanımlayan dinsel gereksinim duygusu da genel olarak taraftarlarınca paylaşılmıştır. (Jeremy D.J., 1988; 76) İşiyle, başarısıyla ve kazancıyla Tanrı'ya ulaşmak isteyen, iradesini de bu dünyada yerine getirmek azminde olan insanların; kalıplaştırılmış kurumsal ibadetle asla ruhlarını arındıramayacağı ve kurtuluşa eremeyeceği hissine kapılmalarının sonucunda, böyle bir dinsel gereksinim duygusu ortaya çıkmıştır. Sürekli

gördüğü iş yoluyla bu dünyayı öbür dünyaya bağlayan, mesleki etkinliği Tanrı'nın çizdiği bir takva yolu haline getiren bu dinsel gereksinim, öyle bir histir ki; bireyi yaşamında yararlı ve verimli kılmış, kazanca yönelik çalışmayı da gerçek bir ibadet mertebesine çıkartmıştır. (Hall E., 1947; 311)

Böyle bir dinsel gereksinim hissinin ortaya çıkışı ve insanlarca benimsenişi, hayatını tümüyle imanlı ve ibadetli geçirmek isteyen insanın bu manevi ihtiyaçlarını karşılamak üzere metodizmin dünyevi asketikizm içeriğine ve rasyonel din özelliğine sahip olmak için öne çıkmasıyla gerçekleşmiştir. (Schneider H.W., 1972; 51) İşsizlik, fakirlik ve eğitimsizlik gibi çeşitli toplumsal sorunlara seçilmişlik güdüsü ve bireysel sorumluluk anlayışıyla çözüm önerisinde bulunan Wesleyanizm; çalışmayı ibadet mertebesine çıkartmasıyla ve insana hizmeti takva yolu haline getirmesiyle, diğer mezhepleri neredeyse yutup tam anlamıyla geride bırakarak, sürekli şekilde kendini çağa uydurmada büyük başarı kazanmış, özellikle de üstün dahilerin liderlik etkinliğiyle kitlelere yön vermede son derece etkili olmuştur. (Brown J., 1910; 146)

İşinde Tanrı'ya yönelişin benimsenmesinde öncülük işlevini görerek, ibadeti insanlar içinde yaşanan her ana yayılmasında önemli bir payı olan Wesleyanizm (Hall E., 1947; 342); belirli bir eylem tarzının benimsenmesini kapsayan sosyolojik süreçlerin tamamına kesin olarak katkıda bulunmuş, bir takım yeni sosyal değerlerin insanların zihni üzerinde hakimiyet kurmasını sağlamıştır. Bunu başarırken de, belirli bir zümreye dayalı olarak değil de, çağdaş eğilimler içindeki bütün insanlara açık olarak ve hemen herkesle kurduğu dostça ve sevecen ilişkileriyle gerçekleşmiştir. (Schneider H.W., 1958; 113) Rasyonel faaliyet tarzını, kurumsal etkinlik ya da görev tarzında değil de, bireyin vicdanına sorumluluklar yükleyerek etkili bir davranış tarzını kişilerin zihninde oluşturmuş olmasıyla, toplumsal değişime eşsiz bir katkı sunmuştur.

İnsanın yararlılığını ve verimliliğini zorunlu kılan dinsel güdüyü aşılmasıyla, Wesleyan hareket, insansever anlayışın gelişimine müthiş katkılar sunmuş, insan sevgisi ve dürüstlük ülküsünün benimsenerek desteklenmesinde de en önemli faktör görevini görmüştür. Mesleki etkinliğiyle insanlara hizmet görevini üstlenen insanlara, çalışmalarının her aşamasında tamamıyla eşitlikçi bir anlayışla yaklaşmıştır. (Brown J., 1910; 149) İşinde ve insanlar arasında sürdürülen davranışın içeriği olarak, Tanrı'ya yöneliş dışındaki her hangi bir tutum, metodist cemaatlerin ruhuna yabancı kalmıştır. Şimdiye kadar açığa çıkarılan bulgularda, insanlara yararlı olan alt meslekleri hor gören her hangi bir tutuma, Wesleyan'ın dinsel güdülerinde, asla rastlanılmıyş değildir. (Schneider H.W., 1958; 115)

Sanayi devriminin toplumsal değerleri üzerinde de etkili olan Wesleyanizm; kişi arzularının topluluğun yararına ortaya çıkmasını sağlamış, ahlaki sorumluluk duygusunun hissedilmesini kolaylaştırmıştır. (Wauzzinski R.A., 1993; 71) İlk elli yılı boyunca çok büyük bir etkiye sahip bulunan metodist Wesleyan akımın, toplumda yeni kültürel değerlerin ortaya çıkmasında

ve biçimlenmesinde önemli işlevleri olmuştur. Gelenek yoluyla ulaşılmış bir akım olarak vahye dayalı toplumsal teori, ibadeti kurumsal bir düzen içinde görünür kılmasıyla, insanları birbirine karşı hasım haline getirmişti.

Toplumsal yaşamdaki anlamsız emir ile ahlaki yetke arasındaki mücadelede varılan uzlaşının uzun ömürlü olamayacağı gayet açıktı. (Wauzzinski R.A., 1993; 74) Başlangıç aşamasındaki kitaba bağlı kalma hareketinin saklı tutulduğu, insanın geleceğini kitapların kudretinde arama alışkanlığı, kitaptaki ifadelerle harfiyen bağlı kalma ve asla sorgulayamama haleti ruhiyesine ve mantığına dayanmaktaydı. Zenginlik ve başarıyla birlikte mesleki etkinliğe dayalı olarak kurulan saygınlığın kabul gördüğü uygun bir anda, kurumsal erkin yerini alan Kutsal Kitaba bağlılık da, pek uzun ömürlü olmayacaktı. (Jeremy D.J., 1988; 121)

Ekonomik etkinlik içinde başarı ve kazancın büyük önem taşımasının sonucunda, ilgi odağının sistematik bir şekilde siyasetten uzak kalarak bireysel beceri üzerinde kurulmasıyla; metodist topluluğun üyeleri, kendi şahsi yetenek ile kapasiteleri sınırlarında faal olma zorunluluğunu hissetmişlerdir. (Wauzzinski R.A., 1993; 46) Muhtemelen on sekizinci asır içinde izlenilen bir çare olarak, bireysel niteliklere dayalı olarak gerçekleşen seçim anlayışının, çok geçmeden, toplumsal adaleti sağlamayı ilke edinmiş seçime dayalı siyasetin temel aracı haline geleceği gayet açıktır. Böylece Kutsal Kitaba harfiyen bağlı kalma anlayışı, sınırlama getirdiği akıl için giderek bir tehdit içeriğine sahip olduğunun anlaşılmasıyla, sağduyulu ussal irdeleme tarzından kopup uzaklaşmıştır. (Simpson A., 1955; 91)

Metodist seçilmişlik öğretisine göre de, kazanç maksatlı dünyevi etkinliğinde verimli olan ve insanlara yararlılıkları sunan herkes, gördüğü işin önem derecesine bakılmaksızın, Tanrı'nın seçkin kulları arasına katılmış olduğunun bir delili olarak, saygınlığı hak etmiştir. Mesleğinde başarılı olmayan veya yükselme gayretini göstermeyen kişi, Tanrı lütfuna sırt çevirdiği inancıyla, toplumsal saygınlığını kaybetme tehlikesiyle yüz yüze gelmiştir. (Schneider H. W., 1958; 164) Daha kolay görevlerin seçilmesi, zorunlu ihtiyaçları aşan miktardaki paranın kişisel tüketimde harcanır olması; kişinin ahlaki erdemlerini kaybetmesinin ve dinsel niyetlerini unutmamasının bir sonucu olarak görüldüğü için, mistik duygu gerginliğinin yerini dünyevi ihtirasların aldığı kanısına varılmıştır.

Dürüstlük ve iyi ahlaklılık, dakiklik ve çalışkanlık vs., şeklinde özetlenen Tanrı'nın isteklerini iş hayatına uyarlamış olan Wesleyan hareket, toplumsal adaletin gereklerinin gerçekleşmesini samimi olarak benimsemiş, pekiştirdiği ahlaki sorumluluk duygusunun etkisi altında kalarak kurmaya yöneldiği yeni toplum uğruna mücadeleye girişmiştir. (Horton D., 1948; 49) Güçlü bir cemaat örgütlemesi konumuna ulaştığında, toplumsal adaletle uyumlu olan ruhani bir emele adayan metodizmin Wesleyan kolu; çevresindeki insanlara daima içten ve duyarlı davranmış olmasına karşın, cemaat içinde katı bir disiplinden yana olmuş, kesin hesabı ve sıkı denetimi egemen kıldığı iş

etkinliğinde çoğu kez baskıcı bir yaklaşım sergilemiştir. (Jeremy D.J., 1988; 139)

Dünyevi etkinliğinde bireyin kendisini geliştirmesi ve manen yükseltilmesi eğilimine şiddetle bağlı kalmış olmasıyla, Wesleyan müritler, toplumsal sorunlara yapay ve geçici çözümler öne süren aydınların kısır görüşlerine pek rağbet etmeksizin, kendi programlarında toplumsal adalet ile bireysel çıkarlar arasında bir uyum ve uzlaşma kurmayı gaye edinmişlerdir. Bu yönüyle John Wesley'in ardıllarının, bireysel gayretler sonucunda edinilen servet ile iyeliğin, daima topluluk yararına kullanılması konusunda bir yetersizliğe düştükleri, pek söylenemez.

4. SONUÇ

Seçilmişlik öğretisiyle doğuştan edinilen bütün ayrıcalıkları ve üstünlükleri bir çırpıda reddeden metodistler, tüm insanların günahkâr yaradılışı içeriğindeki hristiyanlığın özüne yönelmiş olmakla, aynı zamanda, M. Luther'in başlattığı dinin ilk haline dönerek yerleşmiş dinsel dokuyu eleştirme geleneğini de devam ettirmişlerdir. Şayet tüm insanlar, bu dünyadaki konumları ne olursa olsun, yaratılışları itibarıyla ilk günahattan (Adem ile Havva'nın elmayı yemesinden) kendilerine bir pay almışlarsa, şu halde herkes günahkarlıkta eşit olduğuna göre, kralların Tanrı'dan geldiğini iddia ettiği ve babadan oğula devrederek sürdürdüğü mutlak otoritesinin ilahi dayanağı ve meşruiyet temeli, kutsal metinlerce onaylanmamış, hatta yalanlanmış demektir. Herkes yaradılıştan günahkâr olduğuna göre, Tanrı hiç bir şahsı veya ulus ferdini (İsrailli) doğuştan seçmemiş, hiç kimseyi de doğuştan diğer insanlara karşı üstün kılmamıştır. Günahkârlıkları yüzünden Tanrı önünde herkes eşittir.

Metodiste göre, Tanrı yalnızca, insanlardan istediği sevgi ve dürüstlüğü, iyi ahlaklılık ve alçakgönüllülüğü yaşamının her anında uygulayan kimseleri seçmiştir. Böylece metodistin bireysel seçilmişlik öğretisi, zorunlu olarak, kişisel sorumluluk duygusunu özdenetimli olma duyarlılığını beraberinde getirmiştir. M. Luther'in, Kutsal Kitabın çevirisindeki 'çağrılmak' kelimesinin Almanca karşılığı olarak 'beruf' deyimini seçmesiyle gerçekleşen, İngilizce karşılığı olarak da 'calling' kelimesinin benimsenmesiyle de yaygınlaşan, mesleki etkinliğin Tanrı yolu olduğu bilinci, bireysel sorumluluk anlayışıyla metodistlerce daha da geliştirilmiştir.

Metodist imana göre, hiç kimse doğuştan seçilmemiştir. Günahkârlığı yüzünden Tanrının gözünde eşit olan her birey, ancak kendi kişisel gayretiyle, mesleğindeki başarılarıyla veya işindeki yüksek kazançlarıyla Tanrı tarafından seçilebilir. Artık, Batının yaklaşık on asırdan beri imanla sarıldığı kültürel değerlerini zihinlerde tümüyle etkisiz kılmamanın zamanı gelmiştir. İnsanların arasına ve yaşanılan hayatın içine çekilen asketikizmi (çilekeşlik), bireysel başarıların ve mesleki yükselişlerin âdeta sabır taşı haline getirmiş, ibadeti para peşinde koşulan işyerine ve hatta yürünülen sokağa taşıyarak manastırların heybetli taş duvarlarını imanlı gönüllerde yıkmıştır.

Kendi yetenekleriyle ve özdenetimli davranışlarıyla seçilme imanını insanlara tanıtan metodistler, Tanrı ile kul arasında hiç bir insanın (rahip) giremeyeceğinde ısrar ettikleri halde; sanayi veya ticaret etkinliğinde yüksek kazançlar edinen işadamlarını Tanrının mutemedi olduklarını ilan ederken, mesleğinde üstün başarı elde ederek insanlara yararlı olanları da Tanrının şanını sergileyen araçları olarak övmüştür. Dünyevi etkinlik içinde Tanrıya yönelme imanını geliştiren metodizmin, orta çağa özgü kültürel değerleri içinde belki de en fazla dikkat çeken, tamahkârlık ve harislik olarak görülen parasal kazancı seçilmişliğin işaretleri haline getirmiş olmasıdır. Paradan para kazanmayı da hahal kılan metodist seçilmişlik ahlakıyla, faiz, borçlanma yoluyla sağlanan kazançtan alacaklıya ayrılan pay olarak kutsanmıştır.

KAYNAKLAR

- Brown J., *The English Puritans*, Cambridge University Press, Cambridge, 1910
- Cohen C.L., *God's Caress: The Psychology of Puritan Religious Experience*, Oxford University Press, New York, 1986
- George C.H., *The Protestant Mind of The English Reformation 1570-1640 D.C.*, Heath and Company, Boston, 1959
- Green R.W., *Protestantism and Capitalism: The Weber Thesis and It's Critics*, Augustus M. Kelley Publishers, New York, 1970
- Hall E., *The Puritans and Their Principles*, Baker and Scribner, New York, 1947
- Horton D., *The Worship of the English Puritans*, Westminster Dacre Press, London, 1948
- Jeremy D.J., *Religion, Business, and Wealth in Modern Britain*, Routledge, London, 1988
- Kitch M.J., *Capitalism and the Reformation*, Longmans, London, 1967
- KMŞ, *Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma*, İstanbul-2004
- MacArthur K.W., *The Economic Ethics of John Wesley*, New York, 1936
- O'brain G., *An Essay on the Economic Effects of the Reformation*, Princeton University Press, New Jersey, 1961
- Schneider H.W., *Puritan Mind*, University of Michigan Press, Ann Arbor ,1958
- Schneider H.W., *Aspects of Puritan Religious Thought*, AMS Press, New York 1972
- Selberg W.U., *Redeem the Time: The Puritan Sabbath in Early America*, Harvard University Press, Cambridge, 1977
- Simpson A., *Puritanism in Old and New England*, University of Chicago Press, Chicago, 1955
- Tawney R.H., *Religion and the Rise of Capitalism*, Penguin , London , 1980
- Tuttle R.G., *John Wesley: His Life and Theology*, Zondervan Pub. House, New York, 1978
- Wauzzinski R.A., *Between God and gold: Protestant Evangelicalism and the Industrial Revolution*, Fairleigh Dickinson University Press, London, 1993
- Weber M., *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, George Allen and Unwin, London, 1984